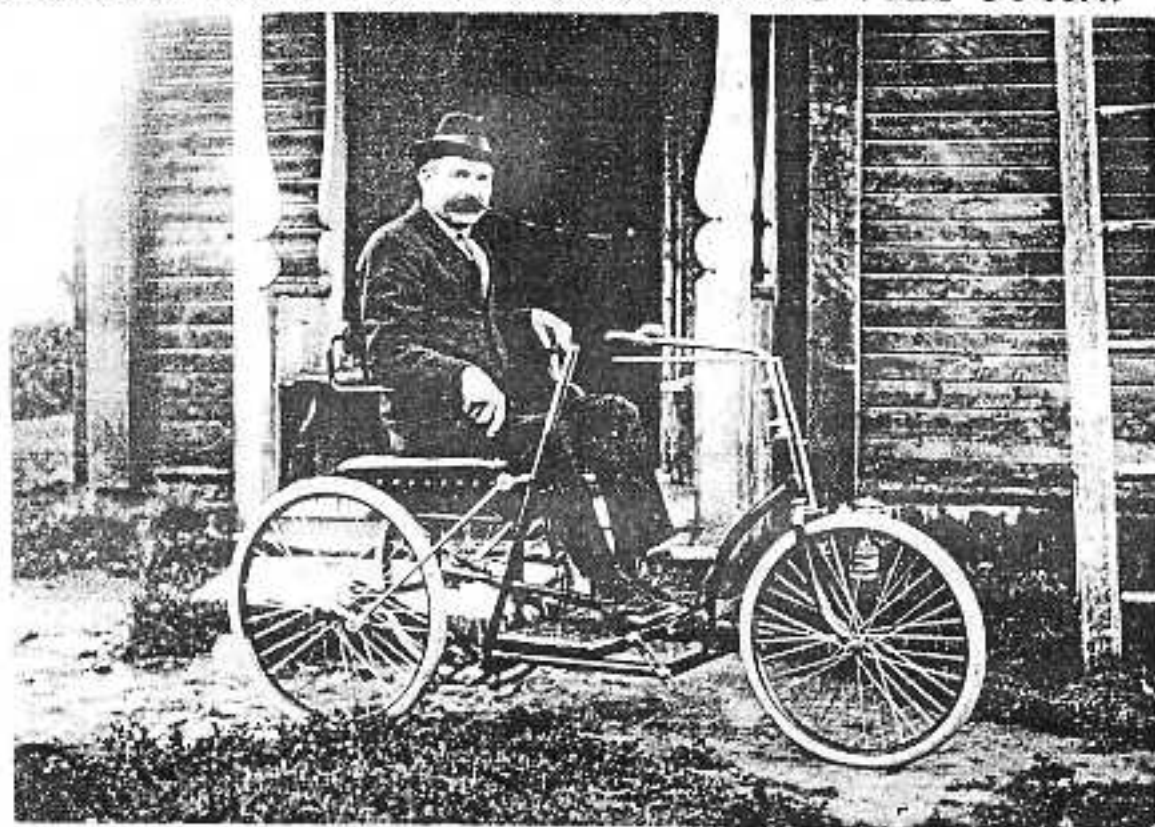

Nåsvargen

Årgång 13 nr.2, utkommer med två nr. per år juni & dec.
Dec. 2006 NÅS HEMBYGDSFÖRENING PRIS 30 KR.

Knutes Lars skomakare f 1880, kommer från Knutes Matses eller Jönnes i Nederborg hade sitt skomakeri vid Svedsgården vid stationsområdet. Lars var förlamad i benen så han förflyttade sig med denna cykel som han trampmanövrerade och styrde med armarna.

(Kortet lånat av Jöns Karin Livendahl.)

När Näsålsgruppen samlades var kvällens ämne:

Näsbornas matvanor under första världskriget och framåt.

År 1914 kom ransoneringskortet, med ransoner som var alltför små att leva på, men nog stora för att inte behöva svälta ihjäl. De som hade en ko eller ett par getter klarade sig bäst. Smörkuponger byttes t.ex. mot kaffekuponger.

Varorna i affärerna köptes hos grosshandlare Matsson. Mjöl och strösocker kom i 100 kg-säckar av jute, sockertoppar 4-6 kg, kaffe i 50 kg-säckar, sirap, såpa och sill i stora tunnor.

Mat och kaffetider kunde se ut på följande sätt:

**Kl. 6,30 Kaffe, 9,00 frukost, 11,00 kaffe,
12,30 middag, 17,00-18,00 kvällsmat, 21,00
dagens sista mal.**

Oftast började dagen med en snö kaffetår (kaffe utan bröd) innan man gick till ladugård och stall. Frukosten kl. 9 bestod av sill och potatis + välling eller gröt samt hembakat bröd och hemkämrat smör. Överbliven havregrynsgröt från föregående dag stektes upp. Korn och havre odlades, maldes och blandades med rågmjöl och av det bakades brödet.

Kl. 11 kokades kaffe, som utdrygades med rostad kli. Surrogatkaffe "Cekoria" köptes i runda, hårda, tjocka kakor. På 1930-talet bakades vetebrödslängder, som man skar i skivor och åt till kaffet bullar var mer sällsynt. Rika riddare var uppstekte vetebrödsskivor doppade i en blandning av strösocker och kanel. Fattiga riddare var vetebrödsskivor doppade i mjölk och mjöl. Barnen brukade få en vetebrödskiva med "inklämnd" sockerbit.

Kl. 12,30 åt man middag, dagens huvudmål. Det kunde vara t.ex. stekt fläsk och mos, hemgjord kökkorv och potatis, köttbullar och potatis, rotmos och fläsklägg. Mölja d.v.s. amerikanskt fläsk stektes och därin bröts hårdt, hembakat bröd + mjölk. Gädda eller strömming ibland. Till maten drack man separerad mjölk "blåmjölk", svagdricka eller enbärdricka, ofta åt man kräm och mjölk efteråt.

Kl. 14,30 drack man eftermiddagskaffe med dopp, sockerkaka eller kämmjölkskaka vid högtidliga tillfällen. Saft till barnen. Kaffebönor både rostade och gröna orostade fanns i affären. Bönorna maldes hemma för hand i kaffekvarn.

Kl. 17-1800 kvällsmaten bestod av smörgås med färskost eller sötost, klabb, pannkaka med sylt, ärtsoppa, ölsoppa potatis och "sugel". En hel, stor fälukorvring kunde gå åt när familjen och drängar samlades runt matbordet. Kl. 21,00 före läggdags var det vanligt att karlarna i huset inmundigade en korngryns eller rågmjölsgröt + filbunke. Gröten åt man ur gemensam bunke mitt på bordet.

Sötost I en väl smord aluminiumkastrull hälldes 1 1/2 liter mjölk, som sakta fick koka upp (20-30 min) 1 msk. ostlöpe (finns på apoteket) tillsattes och allt kokades upp igen. Då allt blivit genomkokt blandades salt och hel kanel i, innan vasslan slogs bort.

Klabb gjordes ofta i läbodarna och var mer vanligt i Malung än i Näs, men det förekom. En deg av kornmjöl, vetemjöl och senare rågsikt kavldes ut och decimeter stora rutor skars ut, som kokades i vasslan efter messmörskokningen. Klabb äts tillsammans med messmör och smör eller vit sås.

Ölsoppa (barnkärningmat) gav man till kvinnor som nyss fött barn. Ölsoppa var en välling av mjölk och mjöl + lika stor mängd uppkokt svagdricka + sirap.

Kolbulle Vanlig mat i skogskojorna var kolbulle, som stektes i ister. Smeten gjordes endast av vatten, mjöl och salt.

Dagens kolbulle påminner mer om fläskpankaka (med ägg i).

Kvällen till ära hade Magnus Anna 98 år från Orsala kokat sötost, som vi fick njuta av tillsammans med kvällens överraskning, när Sjö Lisbeth och Bertil satte gyllengult hemkämrat smör och hårt rågröd på bordet.

**Till allas förtjusning blev det ett
underbart kvällsmål.**

Vilken smakupplevelse !

Från Näsålsgruppen gm. Anna-Brita Karlsson

Pellas Elov berättade lite för mig om en snöplogning under 1930-talets snörika vintrar. Hans far Pellas Axel körde då en bandtraktor vid plogningar på Finnmarken. Det var då inte så enkelt att kontakta förare och hjälpare. Vägförvaltningen hade någon sorts överrensommelse med Efraim Johansson på Heden, som var innehavare av telefon, att dom vid oförberedda utryckningar fick ringa dit och han gick med bud till sin granne Axel vilken i sin tur skickade sin son Elov till "Rälggubben" (Rälg Olov Johansson min farfar.) som var hjälpare till Axel. Dessa utryckningar hände ju ofta på nätterna eller mycket tidiga mornar. I ett av fallen gav dom sig iväg tidigt mot Finnmarken, Rälg Olov stod bakpå en halvplog av trä för att hålla ned den mot vägen, Axel körde bandtraktorn. Vid Långsjöberget var det så mycket snö att det inte gick att hålla ned plogen, utan dom fick hugga en gran som ballast. När dom kom till Västerfallet fick dom ligga över. Där hände det makabra att när Rälg Olov tog av sina blöta byxor visade det sig att hela ena långkalsongbenet var nedblodat!! Men det visade sig vid närmare visitation att det lyckligtvis var lingonsylt! Då var det inte att bara stanna och ta en timmes matrast, utan Rälg Olov hade plockat upp sitt matpaket som var pannkaka med lingonsylt inuti, och åt medan dom körde och i brådskan vid Långsjöberget hade han i hastigheten bara stoppat ned maten i fickan, därav denna blodsutgjutelse !! En plogning till Sågen tog för det mesta tre dagar, med två övernattningar. Man kan lätt föreställa sig hur kallt det skulle vara att stå på plogen ända till Västerfallet eller att sitta i en öppen bandvagn.

Rälg-Päär.

**SÖKER DU TOMTEN?
VI HITTAR DET MESTA..**

ÄVEN UNDER SNÖN

Vi arbetar med GPS-inmätning
och dokumentation ledningsnät.

Hagström

Närsjövilgen 23 Tel. 0281-30597
78053 NÅS Fax. 0281-30597
070-6208271

God- Jul och Gott- Nytt år!

Skogens svarta guld

Förädling av skogsråvaran till träkol, och vidare hantering och förbrukning.

Skogen har i alla tider varit av stor betydelse för de fattiga bygderna runt om i Dalarna. På 1800 talet lärde man sig tillverka ordentliga redskap och man kunde på ett mer lättvindigt sätt ta till vara på det som skogen gav. Framför allt var det produkter som bränsle, virke, träkol, tjära och svedjad mark som var mest eftertraktat.

Vi skall här beröra kolningen av träkol där främst kolen var en eftertraktad produkt till järnbruken och hyttorna i mellersta och södra Dalarna. För flertalet bönder kom kolningen under vinterhalvåret att bli den viktigaste inkomstposten. Oftast blev de tvugna att teckna oförmånliga kontrakt med de stora bruksbolagen och kom att leva ett liv nära likt slavens.

Kolningsvirket högs under maj/juni. Man avverkade på ställen där det fanns gott om lättgängligt virke samt till en plats som var lämplig nog till att lägga upp en mila. Virket låg och torkade till augusti, september då det brändes, fallbränning. Trädstammarna motstod elden medan kvistar och ris brann upp, på så sätt behövde man inte ödsla tid och kraft till kvistning.

I september månad började det verkliga arbetet. Kolaren skulle då samla ihop allt virke och hugga upp det i lämpliga längder, bygga sig en koja och iordningställa milbotten. Att marken var den rätta och väl förberedd under milan, ansågs som en av de viktigaste faktorerna till att milan kolade bra.

Man använde sig av två typer av milor, ligg och resmilor. Liggmilor var mera lämpliga om man hade grövre virke och var mera vanliga i södra Dalarna. Mot slutet av 1800 talet fick skogen ett högre värde och man tvingades att använda klenare virke och då blev resmilan mera praktisk och den har varit den vanligaste i Näs. Man försökte planera så att milan skulle vara färdigkolad och utriven till jul. I januari, februari då myrar och vattenvägar frusit började man att på kolryssar frakta ner kolet för vidare transport till bruken.

Året var 1944 Bror Karlsson, Jons Erik och ev. även Axel Ehnström var med det året och det var nog sista året som dom kolade, medan

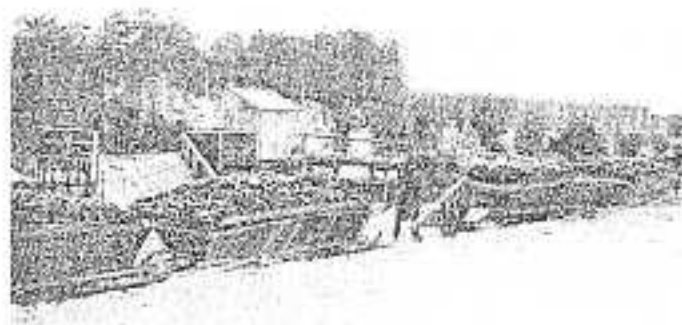
Matses Axel kolade milor i Snickarheden 1950 eller 1951 och året efter vid färjsta i Utanhed, det var nog sista milorna i Näs som kolades för masugnsanvändning. När dom kolade 1944 med Bror och Jons Erik och ev. Axel var milorna förlagda efter Klackvägen öster om Gräsberget, jag minns särskilt när min mor Jons Märtha och Ingeborg Karlsson och jag fick följa med och hälsa på kolarna, vi selade på våran häst och spände för dynglopen och drog i väg efter vintervägen mot Gräsberget och ett par kilometer bortom där vi träffade på kolarna på sena eftermiddagen just i skymningen, jag minns särskilt när far gjorde kolbullar åt oss och vi skulle äta oss mätta innan vi skulle återvända hem på sena kvällen. Det var strålande månsken så det gick bra att se var vintervägen gick fram mellan tallstammarna.

De kolade 2 st milor på ca 15 famnar st. och dom skulle vara färdigkolade till andra advent och sedan hade man en vecka på sig att riva ut och sortera kolen som sedan fick ligga kvar till efter helgdagarna när kolen skulle köras ner till Näs station och tömmas i kolvagnar som var inkörda på ett sidospår under kolbryggan dit man körde upp hela kolryssen med hjälp av en virekran efter att man kopplat från hästen varefter man körde upp ena sidan av kälken på en slags bock som fick kolryssen i lutning så att man sedan kunde tömma den.

Mitt emot kolbryggan finns en liten stuga (kvar än i dag) där kolmottagaren höll till, han skulle mäta upp volymen innan tömningen fick ske och här var körarna finurliga, det gällde att lasta kolen på rätt sätt så att inte småkolen rasade igenom och volymen blev mindre efter transporten, det mättes efter volym i hektoliter men det gällde att ha råge på lassen.

Jag minns särskilt när jag satt på sena eftermiddagen och tittade norrut över åkrarna när kolkörarna kom ner genom snickarbackarna och förbi Borgs gård och efter järnvägen på östra sidan fram emot station, Far och Myr Lars och även Sus Kalle och Norgrens Lars var de som körde ut milorna detta år.

Detta kanske var en orsak till att jag fick intresse för kolning på senare tid men det var bara en läroperiod för att känna hur kolarna kände sig att få lämnas ensam med en mila i vilda skogen, men en underbar upplevelse. *Nils-Erik.*

Ur handbok för kolning Nils-Erik!

2 bilder från utkörning av kolet från milorna till järnväg som var vanligast i Näs.

Dubbla kolryssar efter varje häst till kolbryggan vid järnvägen ca. 40 hl. innehåll i varje kolryss (sk Storstig) Kolet mottages av kolmottagaren som kontrollerar dess mängd och kvalitet kolet lastas sedan i järnvägsvagnarna som är försedda med träskrov och rymmer ca 800 hl.

Detta är en kolbrygga av en lägre sort än den som fanns vid Näs station men principen var densamma här fick du köra in och kolmottagaren som stod vid avlastningen (kuren) och kunde följa hela tömningen innan man körde ut på motsatt sida. Här var ankomsten ungefär i samma höjd som järnvägsvagnarna så därför blev det ej så hög ramp att köra in på.

Lastningen av kolryssarna vid kolningsplatsen sedan snön smultit eller skyflats av milan. Här en ganska stor mila på ca. 2000 hl. och beräknad vikt pr hl = 15 kg.

Till jul
vill man
ha :

1 Julgran

2 Potatis
till sillen

3 Mjölk
till gröten

P.S. Det har vi,
GOD JUL !!

SIT RIGHT önskar alla Nås-bor en GOD JUL & ett GOTT 2007.

Våra lokaler

Timmerbankar som tål tuffa tag.

SIT RIGHT med sin personal
Tillverkar, säljer, hyr ut:

Tjänster

Tvätt hall för bilar och maskiner.
Verkstads hall för maskinreparationer.
Pellets försäljning.
Snöröjning, Lastbilstransporter,
Grävarbeten.
Gasol, oljor mm.

Produkter

Nivelleringsplattor för förbättrad
arbetsmiljö och ökad produktivitet i
maskiner.
Hydrauliska Rotatorer och länkar för
hydraulkranar.
Bankar för timmerbilar.

SIT RIGHT AB

Närsjövägen 36
SE-780 53 NÅS

Tel: +46 (0)281 30030
Fax: +46 (0)281 595107

mail@sit-right.se
www.sit-right.se

Greta Garbo i Nås

Många kända namn har passerat Nås genom tiderna bland annat Greta Garbo, som lämnat många fina och roliga minnen efter sig, visserligen i form av en gris, men tack vare grönbete och skogspromenader i Järknippa och Spiktäppa som var höjdpunkten i hennes liv, + skrubbing med piasava kvast fick en smärt och fin kropp och var lika vacker som Greta Garbo, därför döpt till Greta Garbo!

Ropade man Greta Garbo eller GG, så kom grisen springande mot en. Grisen var som en hund, och Garbo stack aldrig iväg på några egna partyn eller äventyr.

Och som vanligt är, så när någon skaffar sig något, så måste grannen också ha likadant, så skomakare Axel Forsberg skaffade sig också en gris, som blev en riktig tungviktare, han blev som en Sumo-brottare.

För dom som inte träffat Axel Forsberg, kan jag berätta att han var litet vresig av sig, och hade ont om humor.

Mina föräldrar och jag sitter och äter frukost, när vi får se en gris som går och betar utanför köksfönstret.

Är det Greta Garbo? Nej, han är för stor, säj far, hä e Forsbergs! Telefon till Forsberg, kom ö häht grisen!

Forsberg anländer med sur min, knuffä på grisen, grisen grymtä ö tvärstopp, Forsberg sinnu, ta sats ett steg ö knuff på grisen bakifrån, grisen grymtä ö ta ett steg ö sö tvärstopp, Forsberg sinnu, Forsberg knuffä, ö grisen knuff kull Forsberg!

Forsberg går hem efter något som skall föreställa ett rep, knyter repet kring halsen på grisen, grisen står still och repet är som en fjolsträng fram till Forsberg, som ligg nästan vågrätt med klackar i backen. Naturligtvis går repet av! Forsberg inte alls glad!! Men Forsberg har lösningen!

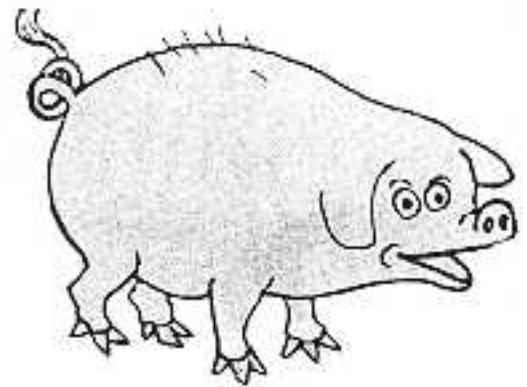
han går hem och hämtar en barnhage som han har kvar sedan hans söner var små. Hagen består av en ram upptill och nertill, mellan ramarna sitter det pinnar, så det blir som en bur, utan golv och tak. Han trär barnhagen över grisen och börjar dra i hagen Tvärstopp! Grisen funderar, grymtar till och gör ett jättesprång, och det sprutar träpinnar åt allahåll hä va späntve tä altihopa. Vilken underhållning!

Mäst ut ö hjälpan säger far, han tar en rökt böckling med sig och går ut till cirkusaktörerna,

håller böcklingen framför trynet på grisen och går och grisen följer med hur snällt som helst, ända in i stian.

Forsbergs kommentar till det hela, har jag aldrig hört.

Uppgift lämnad av
Torsten Eirydh

God jul och Ett Gott Nytt!

HJULBÄCKS BYGG HE
TEL. 0281-30172

Min farmor Rålg-Kisti som var född 1871 och dog 1963 var alltså med under två världskrig. En av hennes söner, Olov var runt 1916 ute i "beredskap" i stort sett två år med några kortare uppehåll. Och jag har fått ta del av ett brev som hon skrivit till honom i samband med ett matpaket, här ett utdrag.:

Heden 27-9 1916.... det är väl inte så mycket, men du kan då få litet till hjälp några dagar.... åt upp detta nu så skall jag försöka sända ett tills du kommer tillbaka från manövern... det är ju lite smått om, och dyrt, men det tycks gå bra för oss ändå om man är lite knepig ibland.... vi får för det mesta tag på "bondsmör" för 2.50 kilo, mjölken har dom ökat, men skummjölken kostar som förtid, 5 öre litern..... fläsk har det inte funnits på flera månader och ingen fotogen så nog är det roliga tider.... Men vad gör det om man får vara frisk.... det går nu som förr en dag i taget och driver den ena veckan efter den andra och snart har ett år gått (men hur) ...nu måste jag tala om att vi tagit upp potatisen Anna och jag ... karlarna fick resa tillbaka på sitt arbete de är väl kvar där i Stensbo och Grangärde... det är väl detsamma var de är bara de trivs och mår bra Erik har 40 öre timmen och får 50 öre så har de fria resor då önskar vi oss ej bättre... så nog kan du få mat med oss må du tro bara du får stanna på samma ställe... vi har så mycket mjöl och potatis och bär så vi kan äta gröt och bär till att börja med om du kommer hem, tills vi himmer få hem något.... så kom du när som helst... men hur skall vi göra med några pengar så att du kan komma hem.... men vi skall skicka i ett brev igen, fast det inte blir någon stor summa jag skall säga åt far på söndag om dom kommer hem... nu skall vi till Tappjans Anders och ta upp potatis, att betala skolagning... och i går var vi hos Tipers Halvar för han körde hem potatis från åkern åt oss så du hör att vi är friska... jag har lite tandvärk så jag är tjock i ögonen men det går väl ändå.... men idag är det så kyligt och grått så det är grufsamt för det...inga frimärken har vi hemma att sända heller.... lev väl framdeles önskar mamma.

Några vardagliga bekymmer från krigsåren runt 1916.

Rålg-Päär.

TYNA BIL
 Alf Lindahl

Dala-Järna
 TEL. 0281-20943 BOST. 20528
 MOBIL 070/2459084

God - jul och Gott nytt år !

Jul i Peckberget 1924

Det var barmark och solen tittade fram över Kandraberget. Far hade varit till skogen och hämtat julgranar. Det skulle stå en på var sida om bron och en inne. Det var julfint i stugan. Trägolvet som var obehandlat var noga skurat och trasmattorna låg lagda i ränder över köksgolvet. Blomkrukorna var klädda med rött kreppapper, vi hade också fått en ny vaxduk på köksbordet. Finrummet och lillkammarerna var som vanligt oeldade på vintern, men nu skulle det eldas upp för mina bröder skulle komma hem. Gustav som var yngst var dräng i Västerfallet, Bertil och Gunnar hade tagit värvning vid Göta livgardet i Stockholm, och Edvard hade fått jobb i Hofors. Dom kunde åka tåg till Fredriksberg och sedan gå två mil. Det var sista gången alla samlades i Peckberget. Hela hösten hade jag samlat julpynt, då var det inte bara att gå och köpa. Närmaste affär var i Fredriksberg och ingen väg, vi fick ta skidor eller spark över Lejsjön. Vi köpte toppsocker, och längst upp på toppen var en liten fördjupning. Mor hackade av en skiva av sockret och då blev det en liten krans, den sparade jag för att hänga på granen. Vi klippte gurlanger av det vackraste papper vi kom över, det var ont om det mesta. Ljusen i granen sattes fast med ljusnypor, det fanns särskilda julgransljus. Jag har nyporna kvar än efter 80 år.

Julmaten var inte som idag. Skinka är nog ett senare påfund. Vi hade ju slaktat grisen och mor hade gjort korv, men reste saltades ner i stora träkar. På julafton åt vi lutfisk med potatis, risgrönsgröt med mjölk, några smårätter var det inte. Far tände ljusen i granen och satt sedan och vaktade den en stund, så jag kunde få se så fint den lyste. Granen var tänd bara en stund, för brandfarans skull. Julklappar var det bara jag som fick, jag var enda barnet. Det var sockor och vantar mest, men en gång hände för mig något oerhört, jag fick en liten guldförfylld spargris, något så fint hade jag aldrig sett förut, några pengar tror jag inte det blev i den. Sedan var det dax att natta hästarna, Flora och Brunte skall ju också ha jul. Dom fick en bit hårt bröd och en sockerbit. Korna och smädjuren fick också litet extra den dagen. Katten Lisa fick grädde på ett fat. Jag var nog gladare för min spargris än barnen i dag med data och mobil.

En harmonisk och skön berättelse om julfirandet från förr i tiden från långt in i skogarna och långt ifrån dagens julbrådska

Ragnild Bergman uppväxt i Peckberget.

God- jul och Gott Nytt År!

Kvalitetssläpvagn

Samt reservdelar till samtliga fabrikat.

**BIL & MASKIN I
DALA-JÄRNA AB**

Tel. Dala-Järna 0281-595700

..I NÅS JÄLLÄ VI INTÄ MÄ NÖRRÄ
JULRENÄR, JÄNN SKÄ HÄ KÄR
TIUTÄ GGÄRÄ!!!!

..ÖVRIGA JULTILLBEHÖR HAR VI!!

Vi önskar alla våra kunder en riktigt

God jul och Ett Gott Nytt År !!

PÄR med PÄRSONAL

NÅS SERVICECENTER AB

Tel 0281-30219

Två Historier från Matses Axel Olsson

På 1920-30 och 40-talet förekom under gynsamma förhållanden passagerarflygning på älvisen i Nederborg och även in på 50 talet förekom också konstflygningar i Näs där bla. vissa flugit under bron mellan två pelare.

Det var i slutet på 20 talet. Ballod kom i ett plan och flera Näsbor provade på att flyga bla. Josefs Pär. Kyrkoherde Lindhoff kom gående mötte Olars Erkä och frågade om han varit upp? "Je va just rätta flygarn, je som vär huvugåln då je kom öpp i än å gånstrappa!"

Sant Lars Nikolaus Larsson ("Nickus") fick någon sorts medalj för medborgelig förtjänst utdelad i Näs kyrka. Lindhoff mötte Olars Erkä efter Storbbygatan, frågade om inte han var till kyrkan och beskådade när din granne Larsson fick medalj, det var högtidligt och vackert och Larsson var riktigt rörd. "Ja skunt an hä då an feek an sô väl oförätt!"

Och två historier från Bertil Hemming

Vetrinär Karl Gezelius var en av de första i Järna som skaffade en telefonsvarare. En Järna gubbe ringer till vetrinären, och som många andra i telefonsvararnas härdom blev han förvirrad när han hörde det sedermera välbekanta "Jag är inte hemma o.s.v.". Han ringer upp en granne till Gezelius. "Vill du gå in ö hör ätter hur ä e mä Kallä, då hän säj hän ent hemmä, ö je hör an e hemmä."

En stockholmare har kört i diket med bilen. G. s. Olle på väg hem från skogen, spänner hästen för bilen och drar upp den på vägen. Stockholmare: ...Hur mycket blir jag skyldig? Olle: ... Hur mittji på du ge.!

Gamla ordspråk.....Bertil Hemming
Stäckut räck int långt.

Ett veträ kan int brinna ö e kärring kan int träta.
Östansväder och kärringträta börjar med storm och slutar med väta.
Från finnmarken:
Nu gick du allt över lagen igen, som Kifas böck när han brunna fåra

**KRAFTEN I VÅRA LADDARE
LÅTER SIG EJ BESKRIVAS I
ORD !!!**

**Vi utvecklar och
tillverkar batteri-
laddare för städ-
maskiner och
rullstolar.**

Telefon 0281-30400

Fax 0281-30666

